

עשרה דורות מאדם עד נח

"עשרה דורות מאדם עד נח... עשרה דורות מנח עד אברהם...".
 (אבות ה, ב). התורה פתחה באריכות בתאור בריאת העולם וסיפור אדם הראשון, קיצרה בעשרת הדורות שעד נח, ושוב האריכה בסיפור דורו של נח. אח"כ קיצרה בעשרת הדורות שעד אברהם, ושוב האריכה בדורו של אברהם. לא פרטה התורה לפנינו פרטי דורות אלו, אולם גם לא העלימתם ממנו, על כן עלינו לנסות להביך את המסר הטובלע בתאור קצר זה.

סיפור חטאו של אדה"ר מעביר אותנו מתאור בריאת העולם ובריאת האדם לתאור הדורות הבאים. לאדם נאסר לאכול מעץ הדעת¹. מקובלים אנו לחשוב כי פרי עץ הדעת היה פרי פלאי שהאכול ממנו זוכה לידיעה מחודשת. אולם נראה שעץ הדעת היה עץ ככל העצים ופריו היה פרי רגיל². המפתח להבנת משמעות עץ הדעת נעוץ בשאלה, מדוע נטע ה' עץ בגן שנועד כולו להנאת האדם, ואסר עליו לאכול ממנו?
 "כדי שיהא רואה אותו תמיד, וזוכר את בוראו, ומכיר שעול יוצרו עליו, ושלא תהא רוחו גסה עליו" (תדשא פ"ז). העץ היתה נושא להתמודדות האדם בין שני הקטבים המרכיבים אותו, הרוח והחומר. המצוה לא לאכול מעץ רגיל זה, היתה 'מצוה שמעית', בקיומה יקיים את רצון הבורא, ובהפרתה יחטא לו. עד שלא טעם אדם מפרי העץ לא ידע טעם חטא מהו, הפיתוי שבחטא היה עצם הרצון לחוש את החטא. ברגע שאכל האדם מפרי העץ התוודע לטעמו של חטא. מעשה פשוט זה פתח לפניו פתח לאורח חשיבה חדש, חשיבה חטאית, תרגום פעולותיו הישירות לאפשרות של פעולות חטאיות.
 הביטוי הראשון של אורח חשיבה זה בא בגופו עצמו. טרם חטא האדם ראה באבריו אמצעי להתדבקות באשתו וללידת ילדים, וודאי שהיה בעל תאווה. וכיון שראיתם את גופם היתה ראייה טבעית לא היתה להם סיבה להתבליש, ובאמת כך היה צריך להתנהג העולם. אולם עם האכילה מפרי העץ וההתוודעות לחטא, "ותפקחנה עיני שניהם ויודעו כי עירמים הם" (ג, ז), האדם תדגס את ערומו הטבעי למחשבה של חטאים באבריו³, וכיון שלא רצה לחטוא, מיד גדר עצמו ותפר לו עלה תאנה להצטנע בו. ידיעה זו, ודאי עדיף היה אילו נמנעה

1. שמו האמיתי של העץ הוא "עץ הדעת טוב ורע" וכאן נכתוב "עץ הדעת" על דרך הקיצור.
 2. חז"ל ביטאו זאת בכך שזיהו את פרי העץ עם אחדים מהפירות המוכרים לנו, תאנה, חיטה, ענבים או אתרוג (ברכות מ, ע"א, ב"ר טו, ז).
 3. וביתר באור במאמרו של ר' פנחס בן יאיר: "העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדה"ר לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל עצים, אבל משאכל ועבר על גזרתו של הקב"ה נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע..." (תדשא פ"ז).
3. הדרכה כללית בנושא אישות נאמרה כבר לאדה"ר: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (ב, כד), ובירושלמי למדו "מנין שבני נח מוזהרין על עריות כישראל, ת"ל ודבק באשתו ולא באשת חבירו... ולא בזכר ולא בבהמה" (קידושין פ"א ה"א).

מהאדם 4.

מאז שנפתח לאדם פתח לכיוון חשיבה של חטא, הלכו והתממשו מחשבות אלו בתחומים שונים ובצורות שונות, דור אחר דור. מעטים מיצו את 'נשמת החיים' שבהם ושאפו אל דרגת 'צלם אלוקים', ואילו רוב האנושות מימשה רק את החומר שבה, 'עפר מן האדמה', ומחשבתה היתה חטאית. ה' יבחר כמובן באלה אשר יקיימו את רצונו, ומכאן מתבקש תהליך הברירה בין הטובים לרעים. תהליך זה מתחיל כבר מבניו של אדם ועובר כחוט השני לאורך הדורות עד בית יעקב.

חנה יולדת שני בנים. הבכור התבאר שמו: "...ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה'" (ד, א). בלדתה את בנה הבכור מרגישה האם הראשונה גדלות כה', קניתי איש כה', שברא את אדם וחוה. האח הצעיר שמו הבל. כל המסופר לנו אודות שני אחים אלו, לבד משמותם, הוא מקצועי. "זיהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה" (ד, ב). נראה שמקצוע כל אחד מהם שיקף את דמותו וכנראה גם השפיע עליה ועיצבה.

4. הסבר דומה לזה ישנו במו"נ ח"א פ"ב: "...כי בשכל יבדיל בין האמת והשקר, וזה היה מצוי בו בשלמותו ותמותו. אבל הטוב והרע הוא במפורסמות לא במושכלות". לאדם היתה ידיעת האמת והשקר והתחדשה לו ידיעת הטוב והרע. מורכבות נושא עץ הדעת בפשטי הכתובים וההשלכות המחשבתיות הנובעות ממנו הביאו לפרושים שונים, שיש לעיניך אם איך הם אונסים את הפשט מחד, ובמסקנותיהם המחשבתיות מאידך, לדוגמא נביא שני הסברים עקריים. שיטת הרמב"ן שעם האכילה מעץ הדעת נולדה הבחירה החופשית באדם "כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ... כאשר יעשו השמים וכל צבאם... ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון. והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע...". (רמב"ן בר' ב, ט) ובדברים ל, ו: "לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע...". וכבר תמהו על כך רבים, וביניהם בעל העקדה (שער ז, עמ' ע"ו): "ודבריו תמוהין מאוד בעיני, כי הנה כל כוונתו יתברך לעשות האדם בעל בחירה, והיא עצם אנושותו...". ומאריך נגדו בקושיות ומציע פירוש משלו. פירוש אחר מביא האב"ע: "ודע כי אדם מלא דעת היה כל ה' לא לצדך לאשר איך לו דעת. רק דעת טוב ורע בדבר אחד לא ידע...". (ב, יז). ובהמשך מפרש כוונתו: "עץ הדעת והוא יוליד תאות המשגל, ועל כן כיסו האדם ואשתו ערוותם... וכאשר אכל אדם מעץ הדעת ידע את אשתו" (ג, ו). אולם פירוש זה אינו מספק ומותיק ספקות רבים: הרי נאמר: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע" (ג, כב), ובמה דומה ידיעה זו לידיעת הא-לקים? (רמב"ן בר' ב, ט), הכניצד נצטוה "ודבק באשתו והיה לבשר אחד" (ב, כד) בלא תאות המשגל? ומדוע לשלול ממנו תאוה זו? וכיצד הולידה האכילה מפרי העץ את תאות המשגל? כמו כן מעורר פרוש זה קשיים מחשבתיים.

עבודתו של הבל - רעיית הצאן, היא עבודה קלה יחסית, חופשית ומשוחררת, מותרת לאדם פנאי למחשבה ולהתבוננות. הרועה נושא עינו אל המרחבים, אינו כבול לפיסת אדמה, מעצם טיבו הוא נודד. לעומת זאת, עבודתו של קין - עבודת האדמה, עבודה קשה היא. עבודה בדבר מקולל: "ארורה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חייך" (ג, יז). עובד האדמה מסקל וחורש, זורע משקה ומטפל, ומצפה זמן רב עד שתתן הארץ יבולה, וגם משקצר עוד זיעה רבה יוציא עד אשר יאפה פת לחם אחת. בעבודה זו יש הרבה מרירות. עובד האדמה כבול אל אדמתו, אל החומר, ומשוקע בו. אמנם דוקא עבודה זו צריכה להביא לאמונה בה', אבל העובד אדמתו במנותק מענינים רוחניים, יושפע מהאדמה שאותה הוא עובד⁵.

"ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה', והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן" (ד, ג-ד). משקוצר קין את פירותיו מביא הוא מהם מנחה לה'. קין הוא הוגה הרעיון "והבל הביא גם הוא" בעקבות קין. אולם ערך מנחתו של קין מצטמק לעומת מנחת הבל, שהביא "מבכרות צאנו ומחלבהן" שמכאן משמע שקין לא הביא מהמשובחים שבפירותיו. "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה" (ד, ד-ה). בשעיית ה' אל מנחת הבל בחר בו מקין אחר. הבל היה המעולה שבאחים, קורבנו מעולה ועבודתו רמה, ואילו קין אף כי בעל רצון היה, עבודתו לא היתה שלמה. זיקתו אל החומר לא נתנה לו להקריב את ביכורי פירותיו. "ויחר לקין מאד ויפלו פניו" (ד, ה). נראה שהיה ברור לאחים שרק אחד מהם יבחר, וקין חשב שכיון שהוא הבכור לו מגיע להבחר. קין ראה בהבל אחיו מתחרה, וכשנבחר זה, נפלו פניו. "ויומר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ, ואלו תשוקתו ואתה תמשל בו" (ד, ו-ז). בחירת הבל על פני קין היתה בחירה איכותית ולא שרירותית, כמו בכל בחירי ה'. ה' מודד את האדם לפי מעשיו, ולכן אומר לקין, הלא אם תיטיב מעשין - שאת, אנשא אותך ואבחר בך, ואם לא תיטיב - ובכ"ז תרצה להבחר בדרך שרירותית - הרי שלפתח חטאת רובץ. תשוקתך להבחר תביאך לחטא, שהוא בהכרח רצח אחיך. ואלו תשוקתו - אמנם יש לאדם יצר לבחור בדרך הקלה, הרעה, אך יכול הוא למשול בו. וכאן עומדים אנו ומצפים לראות, היבחר קין בדרך הקשה של תיקון מידותיו כדי להבחר, או שמא יכשל ויבחר בדרך החטא?

"ויומר קין אל הבל אחיו, ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו" (ד, ח). לא נאמר מה היה הדבר שאמר קין להבל, שבעקבותיו הרגו, כיון ששום דבר לא יצדיק רצח שכזה. ובכ"ז מה אמר לז' נראה שדיבר על הענין שהציק לו, בחירת ה' בהבל ולא בו. קין ניסה לתבוע ממנו את הבחירה בטענת בכורתו, אך ידע שהבחירה באה מעם ה' וא"א להעבירה. קין בחר בדרך החטאית, "ויהי בהיותם בשדה - בשדה המאפיין כל אחד מהם בצורה הפוכה מחברו, בשדה שמפירותיו ומהצאן הרועה עליו התגלעה המחלוקת והתגלטה הבחירה - ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו". קין חשב שיוכל לכפות את הבחירה על ה' ולא להבינן שה' חפץ בלבבות.

5. כבר שמו של קין שנגזר מקנין מרמז על הקשרו לחומר. גם נח הוגדר "איש האדמה" (ט, כ) כשהצתה התורה לבטא את נטילתו לחומר, בכך שהקדים את חשיבות היין שמסמל את התאוות, לישובו של עולם. לעומת זאת כרועים אנו מוצאים את גדולי מנהיגי ישראל, יעקב ובניו, משה ודוד, ויחס ה' לישראל במקומות רבים תואר כיוחס הרועה לעדרו.

תגובת ה' למעשה קיץ: "ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך. כפי תעבד את האדמה לא תספ תת כחה לך, נע ונד תהנה בארץ" (ד, יא-יב). שני עונשים יש כאן: אי הצלחה זבעבודת האדמה, ואי אפשרות לקביעת מקום על פני הארץ. כיצד מתקשרים עונשים אלה לרצח קיץ את אחיו? כאמור, קיץ היה קשור לאדמה ועבודתו אותה ביטאה את חומרינותו⁶. מטרת קילול האדמה עבורה היא לנתקו ממנה, לנתקו מן החומר ולגרום לו לעסוק בעבודה רוחנית יותר. היותה מכך נאמר לו: "נע ונד תהיה בארץ" נזתוק כל קשר קבוע עם האדמה המסמלת עבורו את החומר, בנסיון לשקם את גפשו. למעשה איך יאלו עונשים אלא הדרכות לקיץ כיצד יוכל לתקן את דרכו, וכמו הומלץ לו ללמוד מאחיו המנוח ולרכוש את מקצועו, רועה צאן - נע ונד. בפסוקים הבאים נראה כיצד המשיך קיץ את דרכו, וכיצד חינך את שושלתו.

* מידע עם צאתו של קיץ נאמר: "ויצא קיץ מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן" (ד, טז). קיץ נצטוו להיות נע ונד בארץ ואילו הוא דרוקא מתישב בארץ. קיץ לא מוכן לתקן את דרכו, לא מוכן להתנתק מן האדמה והפסוק הבא מראה כיצד מעמיק קיץ את שורשיו באדמה: "ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך" (ד, ז). קיץ בונה עיר של ממש, בניגוד מוחלט לצד ה'. ויותר מכך, הלשון "ויהי בונה" מצבינה עבר מתמשך, ז"א שזה היה עיקר עיסוקו. להלן מציגה לפנינו התורה שתי שושלות, שושלת קיץ (ד, הז-כד) ושושלת שת (ה, ו-לב). כאמור, תאור ודורות אלו נכתב בקצרה. ישנם דורות שכל המסופר לנו אודותם הוא שמותם, וישנם שפרטה התורה לגביהם יותר, ולו גם במילים ספורות.

שושלת קיץ: בנו הראשון של קיץ הוא חנוך, עליו לא נאמר לנו כלום, אך נאמר שקיץ קרא את שם עירו על שם בנו חנוך. השם חנוך, אסוכן, מנציח את ממלכת החומר שבנה קיץ אביו, ובזה הופך חנוך להיות, שלא בזכות עצמו, לאחת הדמויות הדומיננטיות בשושלת זו. לגבי שלושת הדורות באים: עירד מחויאל ומתושאל, לא נאמר לנו דבר. בשני השמות האחרונים בולטת הסימט "א-ל", ונראה שכיון שהתורה ציינה לנו את שמותם כפרט יחיד אודות דורם שלם בשושלת זו, יש משמעות בשמות אלו. מחויאל מרמז למחו - א-ל ומתושאל למתו - א-ל, ומשמעותם מחיית הא-ל ח"ו.

הדור השישי הוא דורו של למך, עליו מסופר לנו בהרחבה: "ויקח לו למך שתי נשים, שם האחת עדה ושם השנית צלה" (ד, זיט): התורה מציינת שתי נשים לקח לו למך, לומר שתאורות רבה היתה. "עדה שהיה מתעדן בגופה, צילה שהיה יושב בצילה של בנים" (ירושלמי, ייבמות פ"ו ה"ה). קיץ פתח בחיי חומר "וישב בארץ נוד קדמת עדן - היה קיץ ראש למתעדנים" (תורה שלמה סי' קכה, בשם מדרש הבאור מכת"ג), בניו המשיכו בקו זה שעניינם היה התנגדות לאלוה, ולמך בקחתו שתי נשים. קיץ המתמקד ביצר הרכושנות, עירד מחויאל ומתושאל טעו ביצר האלוהות, ולמך נמשך אחר יצר המין.

6. המלה אדמה חוזקת ומופיעה בפרשיה זו, מיצאת אדם מג"ע, שבע פעמים: ג, כג; ד, ב; ג, י; יב, יב. דבר המראה על מרכזיות מלה זו בפרשיתנו.

"ותלד עדה את יובל הוא היה אבי יושב אהל ומקנה
 ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב
 וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל
 ואחות תובל קין נעמה" (ד, כ - כב).

פירוט שושלת זו לא מאחרים לבא. יובל היה "אבי יושב אהל ומקנה",
 לא רועה פשוט היה אלא בעל נכסים ובעל ממון⁷. יובל אחיו היה "אבי כל
 תפש כנור ועוגב" ראש למנגנים כבר בתקופה קדומה זו, כאשר הנגינה מליצגת
 את התרבות בכללותה. ותובל קין הוא "לטש כל חרש נחשת וברזל". עיסוקו
 בנחושת וברזל, שלחציבתם זיקוקם ועיבודם צריך ידע טכנולוגי רב. תובל
 קין מליצג את התחום התעשייתי. בולט הדמיון בין שמות שלושת הבנים, יובל,
 יובל ותובל קין, ויתכן להסביר שכולם מלשון יבול, כלומר שבנים אלו כנסו
 יבולם. כבר לאחר שבעה דורות מגיעים בני שושלת קין לפסגה. ראשונים הם
 בתחום בעלי הממון, התרבות והתעשייה. קין חנך את שושלתו בדרכו החומרית,
 וצאצאיו כבר חולשים על כל תחומי החומר בעולם.

שושלת מפוארת זו מסתיימת במאורע טרגי. "ויאמר למך לנשיו, עדה
 וצלה שמען קולי, נשי למך האזנה אמרתי, כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי.
 כי שבעתים רקם קין ולמך שבעים ושבעה" (ד, כג-כד). הנראה בפשט פסוקים
 סתומים אלו שלמך הרג איש (הילד אינו אלא האיש, לפי כללי התקבולת),
 ומתגאה למך לפני נשותיו שהרג איש רק בגרום לו פצע או חבורה, שבדרך-כ
 לא מתים מהם, ומקלל את מי שיהרוג אותו שינקם פי שבעים ושבעה⁸. חז"ל
 דרשו שלמך הרג את קין ואת תובל קין בשוגג (תנחומא בראשית יא). א"כ
 שושלתו החומרנית של קין המתארת הישגים בכל תחומי החומר, והליכה אחר
 התאוות, פותחת ברצח ונחתמת ברצח. קין רוצח את הבל מתוך התלהטות יצרין
 ולשם מטרה מסויימת, לסלקו מדרכו, ואילו למך רוצח לשם התפארות בלבד.
 ולפי חז"ל הרי שצאצא השושלת הורג את מיסדה, וכל השושלת המפוארת הזו
 מתפוררת.

"וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת, כי שת לי א-להים
 זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין" (ד, כה). כאמור, לא יכול היה קין לאלץ
 את ה' לבחור בו ולאדם נולד בן נוסף והוא היה לבן הנבחר. "ולשת גם הוא
 ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה'" (ד, יכו). בימי אנוש
 ובעקבותיו, החלו לקרא בשם ה', להתפלל אל ה', ואין ספק בכך שאנוש הוא

7. המלה מקנה בתנ"ך מציינת רכוש, נכסים, להבדיל מצאן ובקר. וכך
 קואים שהיה "יושב אוהל" אוהרועה משוטט הוא, מה עוד שהרועה הראשון
 היה הבל.

8. ע"פ פרוש פרופ' מ. ד. קאסוטו בספרו "מאדם עד נח".

דמות חיובית⁹. פסוקים אלה הממשיכים את תאור שושלת קין, מהווים את סיוט תהליך הבחירה בין האחים ומעבירים אותנו לתאריך השלם של שושלת שת.

שושלת שת: תאור שושלת שת פותח בהקדמה: "זה ספר תולדות אדם, ביום ברא א-להים אדם, בדמות א-להים עשה אותו, זכר ונקבה בראם, ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם" (ה, א-ב). כתולדות אדם נחשבים רק בני שת, כיון שרק אלו המנויים כאן הם הנבחרים. בכל דור נולדו בנות ובנים רבים רק אחד נבחר, לפי מעשיו. "ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמן ויקרא את שמו שת" (ה, ג). יורש צלם הא-להים שבו נברא האדם הוא שת, ואילו קין בחר בדרך החומר. פרשת בראשית פתחה בשנן תאורי בריאה, תאור בריאה אדמאלית, שלמה (א, א - ב, ד) ותאור הבריאה כפי שמתנהלת באופן מעשי (ב, ד - כה)¹⁰. פסוקי הפתיחה לתאור שושלת שת לקוחים מתאור הבריאה האדמאלית:

ה, א: "ביום ברא א-להים אדם בדמות א-להים עשה אותו זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם	א, כז: "ויברא א-להים את האדם בצלמו בצלם א-להים ברא אותו זכר ונקבה ברא אתם ויברך אתם א-להים ויאמר להם א-להים פרו ורבו..."
--	--

אופן תאור שתי שושלות אלו מתחלק מבחינה סגנונית לפי אופני תאורי הבריאות. שושלת שת מקבילה לעולם האידיאלי, ושושלת קין לעולם המעשי. תאור השלמות בשני המקומות הוא תאור מפורט, מחולק לפרשיות, מסודר ובעל סגנון פנימי קבוע. כ"כ ישנה הקבלה במלים המאפיינות את תאור השלמות (מדת הדין)¹¹. לעומת זאת תאור המעשיות (התמודדות בין חומר לרוח וממלא מצב של חטא) אינו מסודר ולא מפורט, אין בו סגנון חוזר ומבנה קבוע¹⁰.

9. נחלקו בחז"ל ובמפרשים לגבי משמעות פסוק זה. ז"א "לשון חוליקן, לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אליהן ולקרותן אלוהות" (רש"י) או "לשון מרד" (ב"ר, כג, ז). ז"א "אז התחילו יצדיקי הדור לדרוש לרבים את שם ה', כענין "ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם (בר' כא, לג); כי הוצרכו לסתור דעות עכו"ם שהתחילו אז לדברי רז"ל" (ספורנו) וכך "בכך ביומוהי שריאו בני אנשא לצלאה בשמה דה" (תרגום אונקלוס ברד"ק, גלפנינו מופיע: "מלצלאה בשמה דה" שמשמעותן הפוכה). וכבר דחה האב"א את הפירוש הראשון: "והוא מגזרת תחילה, והטעם, שהחלו להתפלל. ואילו היה מחילול היקה השם סמוך אל המלה". ז"א היצ"ל: "אז הוחל שם ה'".

10. דיון בשני תאורים אלו נדון במעליות ו', עמ' 54 - 61.

11. המלים המאפיינות את תאור א' (דין) ומופיעות כאן הן: ברא, זכר ונקבה, ברכה, אלוקים. גם המספרים שבע (ימי בראשית) ועשר (הדורות בשושלת שת) מציינים שלמות.

כבהשימת קיץ כך גם כאן יש דמויות שמעשיהם נמסרו לנו, ויש דמויות שרק שמם נכתב. שתי נולד 'בדמותו כצלמו' של אדם שנברא בצלם א-להים, והיה בחיר ה' תחת הבל. בימי אנוש "הוחל לקרא בשם ה'", בניגוד לקיץ שבו נאמר "ומפניך אסתר" אנוש קורא אל ה' בתפילה ומלמד גם אחרים לעשות כך. על הדור הרביעי החמישי והשישי, קינץ מהללאל וירד לא נמסר לנו דבר; כשם שלא נמסר דבר על דורות אלו ברשימת קיץ, עירד מחויאל ומתושאל. דורה של מהללאל מקביל לדורו של מחויאל משושלת קיץ (דור חמישי), ועל רקע ההשוואה בולט הבדל המשמעויות ביין השמות, מהללאל - מהלל א-ל כנגד מחויאל - מחו א-ל.

חנוך, בן הדור השביעי, הוא אחת הדמויות הברורות ביותר ברשימה זו. "ויתהלך חנוך את הא-להים ואיננו כי לקח אתו א-להים" (ה, כב-כד). שתי נולד בצלם א-להים, אנוש קרא בשם ה', מהללאל כבר הלל את ה', ואילו חנוך מגיע לדרגה נשגבה יותר: זהו תאור של צדיק, כשם שמצאנו בנח "נח איש צדיק תמים היה בדורו, את הא-להים התהלך נח" (ו, ט). התהלכות זו את הא-להים פירושה שכל פעולותיו היו ע"פ רצון הא-להים, כדברי המדרש: "היה עוסק בעבודת א-להים ולא נתעסק בעבודה אחרת" (תורה שלמה סי' נט בשם מדרש הביאור) כל חייו נתעסק ברוחניות עד שדבק בה' ונלקח אליו. והשווה במדרש את חנוך למשה ואליהו שעלו ושמשו במרום (מדרש הגדול עה"פ)¹².

על-מתושלח, בן הדור השמיני, לא נאמר דבר. בנו הוא למך, עליו נאמר: "הולד בן ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבונו יצילנו מן האדמה אשר אררה ה'". (ה, כח-כט). בקרא למך לבנו בשם נח, אינה-רק מעידן את כמיהתו לשיפור פני העולם, אלא גם קובע לו יעוד¹³. למך קעד את בנו:מקטנותו להיות מנחם העולם וברור שחנך אותו למטרה זו.

12. גם את דמותו של חנוך יש מחז"ל שניסו לדרוש לגנאי: "א"ר איבו, חנוך חנף היה, פעמים צדיק פעמים רשע. אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו" (בראשית רבה כה, א) וכך מצאנו גם לגבי יתר הדמויות המוזכרות בשושלת זו. ירד: "למה נקרא שמו ירד? שבימיו ירדו דורו למדרגה התחתונה" (מובא בתורה שלמה אות-נ). ולעומתו "למה נקרא שמו ירד? שבימיו ירדו המלאכים מן השמים, והיו מלמדים הבריות היאך יעבדו להקב"ה" (שם נא). וכן בקינץ: "למה נקרא שמו קינץ? שהקנה לדורו רעה והטעה אותם" (שם מז). ואולי הקנה לדורו טובה? אסכולה זו בחז"ל ממשיכה דרך כל הנזכרים עד נח וגם לאחריו. אולם דרשות אלו מנוגדות לפשט או שאינן מחוייבות, ולפי דברינו הרי שכל הנזכרים בשושלת השלמות מוזכרים לחיוב.

13. קריאת שם בתנ"ך אינה רק פעולה טכנית אלא גם קביעת יעודו ועמידה על מהותו של הנקרא בשם. לדוגמא קריאת השמות לבעה"ח ע"י האדם היתה עמידה על מהותם ובדיקה אם מהותם תואמת את מהותו, ואם יוכלו לשמש לו "עזר כנגדו", ומתור מהותם, ממילא נקבע יעודם. וכן יוסבר השינוי בקריאת השמות לאשה, מאשה - "כי מאיש לקחה זאת" (ב, כג) לחוה - "כי היא היתה אם כל חי" (ג, כ), לא כהענקת תואר-כבוד,

התורה מתארת את שתי השושלות ומציבתן זו אחר זו ובכך מעוררת את הקורא לערוך השוואה בין שני התאורים זה לעומת זה. כ"כ מציגה התורה לפנינו שמות דומים בשתי השושלות כדי לעוררנו לערוך השוואה זו (עלין טבלה להלן). כך אנו מוצאים דמיון או אפילו זהות בין השמות:

קין - קינן, חנוך - חנוך, עירד - קרד, מחויאל - מהללאל, מתושאל - מתושלח, למך - למך. (כ"כ מופיע המספר שבעים ושבע בשני בעלי השם למך). שני שמות זהים ישנם בשתי הרשימות, חנוך ולמך. השם חנוך מופיע בדור השלישי לקין ובדור השביעי לשת, והשם למך בדור השביעי לקין ובדור התשיעי לשת. בשתי הרשימות בעלי שמות אלו הם דמויות דומיננטיות, וכל אחד מהם מאפיין את רשימתו ומייצג אותה. חנוך בעל העיר מציין את ההתעסקות בחומר בלבד, וחנוך שכנגדו מציין את ההתהלכות אחר ה' וההדבקות ברוח. למך בעל הנשים המתפאר בהריגתו, מציין את הכליון שמביאה שושלת החומר ואילו למך אבי נח מציין את הדאגה לעולם, ואת התחיה לעולם ולאנושות היוצאת מבני שושלת הרוח.

רשימת שושלת אדם משת - עשרה דורות, ארוכה יותר מרשימת שושלתו מקין - שמונה דורות, והשמות המייצגים את השושלות, חנוך ולמך מופיעים ברשימת קין בדורות מוקדמים לאלו המופיעים ברשימת שת. אם השמות משקפים דרגה ותכלית, הרי שבני קין השיגו מהר יותר את מטרתם, וכך נפילתם מיהרה לבא. לעומתם צועדים בני שת לאט יותר. דרך העליה היא קשה ואיטית, אך לא כן דרך הירידה.

הבדל בולט בין הרשימות יש בציון מספרי השנים. ברשימת קין לא מופיע שום ציון שנת לידה או מיתה; ואילו ברשימת שת מפרטת התורה בכל אחד את מספר שנות חייו עד להולדת בנו, את יתר שנות חייו ואף את סיכום כל שנות חייו. כמובן שעובדה זו נובעת מכך שלשושלת קין לא היתה השפעה על העתיד, כיון שכולם הושמדו במבול. בני קין היו דוגמא לעולם לנחירה בדרך הרעה, כנגד בני שת הנבחרים שמהם הומשך העולם. ציון הזמן שקדם ללידת הבנים בשושלתו של שת מאפשר לנו לקבוע את שנת לידתו של כל אחד מהם, לבריאת האדם. משך שנות חייו של כל אחד בצירוף הידיעה על שנת לידתו מאפשר לנו לקבוע עד כמה דורות ראה מקודמיו. כך לדוגמא, נדוכ לדעת, שלמך שהיה בן הדור התשיעי חי בימי אדם חמישים ושש שנים, ואם כך אדה"ר ראה תשעה דורות אחריו, ונדאי צפה בהתפתחות שושלתו של קין בנו, על השגי בני למך, וכנגדם ראה את בחירי בני שת בהתפתחותם הרוחנית, עד למך אבי נוח. כ"כ נדאי ראה שהאנושות שקצאה ממנה הרובה רע, ורק מיעוט שבמיעוט ממנה טוב.

עובדה מעניינת היא שללידת הדמויות הבולטות יותר ברשימה זו שמסופרת לנו צדקותם, קדם מספר שנים גדול יותר מזה שקדם לאחרים: בעוד שממוצע השנים שקדמו ללידת קינן, מהללאל, קרד ומתושלח הוא כשבעים וחמש שנה, הרי שללידת שת קדמו מאה ושלושים שנה, לאנוש - מאה וחמש, לחנוך - מאה ששים ושתיים, ללמך - מאה שמונים ושבע ולנח מאה שמונים ושתיים. תופעה זו מצויה גם במספר עשרת הדורות הבאים: ללידת שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג, נחור ותרך קדמו בממוצע שלושים ואחת שנה, ואילו לשם -

שהרי זה נדאי לא התאים. אלא אדרבה, כביטוי לאכזבתו של האדם וצמצום יעודה של חוה מאשה - בעלת מהות עצמאית רוחנית השור לאיש, לחוה - בעלת תפקיד ביולוגי בלבד. לידת ילדים.

חמש מאות שנה, ולאברהם שבעים שנה, וכן ללידת יצחק קדמו מאה שנה¹⁴. נראה שבואם של צדיקים לעולם מצריך הכנה ארוכה יותר, כ"כ מצאנו שאימותיהן של צדיקים היו עקרונות.

עובדה נוספת העולה מרשימת התאריכים היא, שהמבול היה בשנת 1656 לבריאת האדם, בדיוק בשנה זו מת מתושלח. היחידים שראו את המבול משושלת שת הם נח ובניו. (נראה שמתושלח, שמת בשנת המבול, לא נספה במבול אלא מת מיתה טבעית.) ממשיך הדורות ארפכשד נולד "שנתיים אחר המבול" (יא, ז). "א"כ משושלת שת הבחירית לא נפגע אף אחד במבול¹⁵.

שושלת קין	שושלת שת	עד לידת בנו	מלידת בנו	סה"כ חינו	לידתו לבריאת האדם	מתו לבריאת האדם
1 אדם	אדם	130	800	930	0	930
2 קין	שת	105	807	912	130	1042
3 חנוך	אנוש	90	815	905	235	1140
4 עירד	קינן	70	840	910	325	1235
5 מחויאל	מהללאל	65	830	895	395	1290
6 מתושאל	ירד	162	800	962	460	1422
7 למך	חנוך	65	300	365	622	987
8 יבל, יובל, תובל קין	מתושלח	187	782	969	687	1656
9 למך	למך	182	595	777	874	1651
10 נח	נח	500	450	950	1056	2006

וכבר הישבן חז"ל בסדר עולם מספרים אלו ועמדו על העובדות הנובעות מהם: "מאדם ועד המבול תרג"ו שנים, וזה פרטן: אדם - קל, שת - קה'... ונח בן שש מאות שנה. חנוך קבר את אדם וחל אחריו נ"ז שנה, מתושלח הוציא שנותיו עד המבול...". (סדר עולם רבה, פרק א').

14. ארפכשד נולד לאחר מאה ושנים שנה, למרות שאינו דמות בולטת. ונראה ששם לא רצה להוליד לפני המבול, שכן ארפכשד נולד בשנת 1658, "שנתיים אחר המבול" (יא, ז).
15. פרופ' קאסוטו בספרו "מאדם עד נח" מצביע על עובדה מעניינת נוספת: כל המספרים המצוינים כאן הם כפולות של חמש, או כפולות של חמש בתוספת שבע. (בשנות חיי מתושלח התוספת היא שבע ועוד שבע). והמשמעות, לדעתו, היא שהיו בני דורות אלה בני תמותה רגילים בניגוד לאמונות אחרות שטענו שבני הדורות הראשונים היו "מלכים שירדו מן השמים". להבנת הקשר ולהרחבת הנושא עיין שם עמ' 170 - 179.

מבנה דומה לזה המובא בתאור עשרת הדורות הראשונים, ברשימת שת, קיים גם בתאור עשרת הדורות הבאים, מנח עד אברהם "עשרה דורות מאדס עד נח... עשרה דורות מנח עד אברהם...". (אבות ה, ב). 'גם שם מתוארת רשימת הצאצאים הלא בחיריים בצורה כללית ולא מסודרת, יורשימת הצאצאים הבחיריים במבנה אחד תוך פירוט מספר השנים.

מיד לאחר תאור שתי השושלות, שבעשרת הדורות הראשונים, אומרת התורה: "ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם, ויראו בני ה-להים את בנות האדם כי טבת הנה, ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו" (ו, א - ב). יש לשאול מי הם בני הא-להים ומי הן בנות האדם, ומהו החטא המצויף כאן? מספר גישות עיקריות מצאנו בחז"ל ובמפרשים לנישוא פסוקים אלה. להסבר "בני הא-להים" יש שפרשו: "המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים..." (פרד"א פ' כב), או "השרים ההולכים בשליחותו של מקום" (ד"א ברש"י ע"פ מדרש שמואל פ"ח). על כך כבר נאמר: "רשב"י מקלל לכל מאן דקארי להון בני אלה א", ואילו הוא עצמו סבר "בני דידנא" (ב"ר כו, ה). "בני השרים והשופטים" (רש"י), וכך פרשו רובם¹⁶. אולם לפי דברינו מתבקשת שיטה שלישית: "וי"א כי בני הא-להים - בני שת. בנות האדם בנות משפחת קין" (מובא באב"ע עה"פ). לאחר שהציגה התורה בפנינו את שתי השושלות, קוראת לבני שושלת שת "בני הא-להים", כמו שנאמר בתחילת תאור השושלת "בדמות א-להים עשה אותו". ולבנות שושלת קין קוראת "בנות האדם", האדם הפשוט¹⁷. וכך כתב ריה"ל: "לכך נקרא אדה"ר אצלנו 'בן א-להים', וכל הדומים לו מזרעו נקראו 'בני א-להים'. והנה אדה"ר הוליד בנים רבים, אך מכולם לא היה ראוי לבא במקומו כי אם הבל, כי רק זה היה דומה לו, ומשהרגו קין אחיו מתוך קנאה שנתקנא בו על מעלה זו, ניתן לאדם שת תחת הבל, ושת היה דומה לאדם, ולכך נעשה הוא לסגולת האדם וגרעינו, ואילו שאר הבנים לא היו כי אם כקליפות. וסגולת שת היה אנוש בנו. וכך נמשך העניין עד נח על ידי יחידים שהיו כגרעינים, כולם דומים לאדה"ר ונקראים 'בני א-להים'...". (כוזרי, א, צה). באשר לחטאם, איך הדגש על המילים "ויקחו להם נשים" - בחוזה, שכן זה לשון התורה לנישואין ("כי יקח איש אשה" - דב' כב, יג), אלא על "מכל אשר בחרו", שלא דקדקו אחר המשפחה אלא הלכו אחר מראה העינים. לאחר תאור ירידתם המוסרית של בני קין, ועלייתם של בני שת, מסגימת התורה בחטא של בני שת. גם אותם "בני הא-להים" המועטים לא שמרו על יחודם ונטמעו בשושלת קין.

מאז טעם האדם טעם חטא הוסיף ומעד פעם אחר פעם, הוסיף והרחיב פתח זה, שפתח בחטאו, בכיוונים חדשים. כשנעניין נראה שהחטאים המתוארים כאן הם 'אבות חטא' לחטאים בכלל. חטאו של אדם היה בהפרת צו ה' הפרת מצווה שימעית - חוק שאין לו הסבר. חטא כזה עוד "ניתן להבין": קין רצה את אחיו ובכך ועבר על מצווה מוסרית, שהשכל, הרגש והמוסר האנושי מחייבים אותה. חטאו של למך מצביע על הדרדרות נוספת: אם חטאו של קין

16. תרגום אונקלוס, ספרי בהעלותך ו', ב"ר כ"ו, ה"ס"ג, 'רמב"ם במו"נ (א, יג), רד"ק ר' בחינן ועוד רבים.

17. כך בפירוט הרא"ש עה"ת ומענין זה ברמב"ן, והרחיבו בכך האברבנל ורש"ר הירש.

היה ספונטני, מתוך התפרצות רגשות, הרי שלמך הורג ומתפאר בהריגתו.
חטאם של בני הא-להים מוסיף על הקודמים לו בכך שהוא חטא של ציבור.
נראה לכאורה שחטאם פחות חמור מהקודמים, אלא שלפי מעלתן והתקוות
שנתלו בהם, גרמו בחטאם אכזבה רבה. ולמעשה בחטאם הפקיעו את בחירתם
מן היתר, ואם כך אין משמעות לעולם. ובאמת לאחר שגם בני יחידי סגולה
אלה חטאו רואה ה' "כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל
היום, וינחם ה' כי עשה את האדם... ויאמר ה', אמחה את האדם...". (ו, ה-ז).

מתוך עלטה כבדה זו בוקעת קרן אור אחת "ונח מצא חן בעיני ה'".
נח שיועד לנחם את העולם הוא בחיר האנושות בדורו, ויוצא להגשים את
יעודו.